

Stilleven van Babel

Vroeger hoopte je het Kirgizische Licht binnenshuis te vinden; door de posters en wandkleden te bestuderen, de lichtsterkte in verschillende kamers te vergelijken en de kortste route tussen kamer A en kamer B te berekenen. Je doolde in het rond, van kamer naar kamer naar kamer; iedere rustplaats was opnieuw behaaglijk op z'n eigen manier. Alle functies werden vervuld: woonkamer, eetkamer, slaapkamer, werkkamer. Maar elke kamer was begrensd in mogelijkheden en geen enkele kon het Kirgizische Licht (be)vatten.

Je wist van uitgangen, want het begrip 'uitgang' was de naam van je herinnering, maar ze hadden je afgeleerd uitgangen op hogere niveaus te zoeken. Alleen op de begane grond mocht je kortstondig het huis van de taal verlaten. Ze zeiden dat je alleen naar buiten kon treden door in vergetelheid te leven -- in de roes van de materie -- door op te gaan in het genot, door het sprakeloze onuitsprekelijke moment te vieren. Hogere verdiepingen golden als onbetrouwbaar, vergeestelijkt, verdacht idealistisch, en hun steunmuren waren broos als woorden. Uitgangen op hogere niveaus zouden tot val en instorting leiden. Tot het moment dat je begreep dat er een omgekeerde instorting bestond: collaps als uitgangspunt. Uittreding door instorting.

Het huis der taal had geen vensters. Je kon er niet in of uit kijken. Gelaten draaide je in je eigen opgeworpen stof en as rond. Tot het moment dat je doorkreeg dat het een 'open huis' was -- open van boven. Het was als een open cilinder of wc-rol in plaats van een stulp of afgesloten doos. Het huis der taal had sindsdien twee uitgangen: één op aarde en één in de hemel. Na die ontdekking werd de lucht de stille voedingsbodem van de taal. Voorheen dacht je in krachten van zwaarte, remming en neerwaartse bewegingen. Nu rees je mee met opstijgende warmte en stil opcircelende bidspiralen.

Beneden in huis waren de woorden als stenen aan kettingen geklonken. Woordenboeken en gebruikssituaties omlijnden betekenissen. Praktijken van levensvormen kapselden spreekgewoonten in. Rollen, gedragspatronen en verhoudingen dwongen woord, zin en tekst in het gareel. Aan de bovenkant van het huis der taal echter wezen de woorden het ruim van de vrijheid in. De betekenissen waren daar als brandstof voor het rijk der mogelijkheden, de zinspatronen waren er als stemmige gewaden -- vrij te dragen naar eigen keus en inzicht. Teksten buitelden als kraaien in het medium van het luchtledige.

Je had gedacht dat het huis der taal -- als willekeurig ieder ander huis -- slechts aan de onderkant gestut en gesteund werd, maar door het Kirgizisch Licht was de blauwdruk je nu volkomen helder geworden. Je hoefde niet meer naar beneden om eruit te komen. Vroeger was iedere poging tot ontsnapping spaak gelopen doordat je steeds dacht terug te moeten keren naar de basis. Je afkomst lokte en trok en je zat vast als elastiek aan de bodem. Nu was je vrij en schoot je door het dak van de taal.

Je ging niet door het dakraam, daarvoor was je vaart te ruim -- of je moet de weidse hemelpoort een dakraamluik noemen. Het dak ging eraf, en je belandde op de verdieping vanwaar je omhoog kon kijken zonder verdere tegenstand. Weerstand van trage taal en beperkende taalpatronen lagen achter je of, beter gezegd, onder je. Je standpunt was omgedraaid, en je rustte in de stille lucht.

Door de grenzen van de taal heen gebroken, ins Blaue hinein losgeschoten. Daar draait alles (zich) om: er vinden spiegelingen plaats. De onderste steen komt boven, en de bovenbouw wordt onderlaag. Je leeft niet langer binnen de taal, maar zweeft erboven. Vrij van klankwetten, woordenboekbetekenissen, grammaticaregels en discursieve patronen. Vrij van taal, vrij van huis en haard.

Naar boven toe versnellend als een spiraal waren de betekenissen opgehoopt, ze pasten niet langer binnen een schaal, de vastigheid begon te smelten, over te lopen, te stromen, te dampen. En ze werden vermenigvuldigd, geïntensiveerd, toen eensklaps met een zucht ontvlamd, opgeflakkerd, doorgeknetterd en weer verdwenen. Je was de jager te slim af, de dans ontsprongen, uit de hoge hoed gevlogen. En daar bovenshuis was je vrij van woord en ging op in boventalige stilte: als in een ademloze luchtspiegeling die tot scherpe zwijglijn inzeeg en tot stiltepunt verdichtte.

Van boven uit de luchtigheid zagen woorden er enkel nog uit als achteloze dingen, door elkaar geklutste klankopeenvolgingen, her en der gedachteloos uitgestoten. Taal werd een geluidslaag, een projectiewand, een filmscherm. Vanuit je rijk van de vrijheid zag je dat het een eindig en beperkt geheel bleef. Het was fascinerend om mensen daarbeneden te horen praten, hun tongen de mechanische prefab-constructies van de taal te horen assembleren. Je hoorde in de woorden van de één de gedachten van de ander, en door de gedachten van de ander kronkelden onderaardse krachten, waar alleen jij zicht op had vanuit je hoogtepunt van stilte. De tetterende woorden waren als droommaskers van veelkoppige monsters, sprookjesprinsessen en tovenaars. Ze vormden een deken, een quilt van aan elkaar gestikte flarden.

Daar was je aan voorbij, jouw domein lag boven de willekeur, voorbij slippen van de tong, achterklap, doorklap en nababbel. In jouw zwijgen bleef het punt van de stilte scherpgeslepen. Vanuit je samengebald punt werd spraak als een waaier van stuifregen, ongeleide lichtniveaus van zinloze onstopbare mechanieken. Wat je later in de rapporten over jezelf teruglas hoorde je in optima forma om je heen: incoherentie, fragmentatie, desintegratie. Je zag de aardbodem waar het taalhuis op rustte een moeras worden, en je verkoos je luchtankers. Zij daarbeneden bleven doen alsof ze in beton spraken, terwijl jij de betonrot al op hun lippen zag. Jouw wereld werd die van de stilte, het zwijgen, de eilanden van rust, de archipel van oneindigheid in de oceaan van het niets.

Een citaat uit Harald Kaas, 'De geboorte van de poëzie uit de afwezigheid der dingen' (in Vogelaar, 1983: 98 e.v.):

Steeds dieper de stilte in, daarheen waar het zwijgen de dingen vergeet, in de nabijheid van de dode leeuwen, houtduiven en kinderen. Nu is iedereen verloren die vergeten is zijn duimen zwart te maken om morgenvroeg, wanneer de haan kraait, zijn vingerafdruk te vinden aan de deurkruk van de kamer, waarin werkelijke tafels en stoelen staan, nog nat van het zweet van een lange, dansend doorgebrachte nacht. Onzichtbaar slapen de muizen. Heel diep in de stilte. Geen spreken, geen zwijgen. Windstil. Land zonder velden en leeuweriken. Zinloos te vragen of de hemel er nog is. Maar zou iemand de vraag kunnen stellen of hij nog blauw is? Deze zou, waarlijk, de Niemand zijn om de oude vraag te stellen! En de poëzie zou haar ogen opslaan -- de hemel zou blauw worden en langzaam zouden de bladzijden van het Boek zich vullen."

Lars Gustafsson: 'Doelloos dwalen in een snel donkerend en veranderend landschap'

Het gras in de maand december is breekbaar als glas
en valt gedwee onder je voeten uiteen.

Het gras in de maand december is breekbaar als glas
en valt gedwee onder je voeten uiteen.

Leven in december is ondraaglijk laat;
duisternis, ingestorte schuren, roestend gereedschap,
door mos aangevreten vruchtbomen, heel dit geduldig verval
dat wij zo vanzelfsprekend met het platteland verbinden
en dat een plotselinge pijn in het middenrif veroorzaakt
op het moment dat je beseft dat wat je ziet
niet alleen een beeld van de toekomst is, van het leven der ongeborenen,
maar ook van het verleden en van de doden.

Steeds smaller wordt de marge die hen gescheiden houdt.

Steeds simpeler het inzicht dat wij zinledig zijn.

De grote witte winterhazen vluchten over de velden.

Steeds sneller raakt het beeld van de mens uitgewist.

Het is tijd om naar huis te gaan.

Maar wij zijn al thuis.

REMCO CAMPERT: LAMENTO

Hier nu langs het lange diepe water
dat ik dacht dat ik dacht dat je altijd maar
dat je altijd maar

hier nu langs het lange diepe water
waar achter oeverriet achter oeverriet de zon
dat ik dacht dat je altijd maar altijd

dat altijd maar je ogen je ogen en de lucht
altijd maar je ogen en de lucht
altijd maar rimpelend in het water rimpelend

dat altijd in levende stilte
dat ik altijd zou leven in levende stilte
dat je altijd maar dat wuivend oeverriet altijd maar

langs het lange diepe water dat altijd maar je huid
dat altijd maar in de middag je huid
altijd maar in de zomer in de middag je huid

dat altijd maar je ogen zouden breken
dat altijd van geluk je ogen zouden breken
altijd maar in de roerloze middag

langs het lange diepe water dat ik dacht
dat ik dacht dat je altijd maar
dat ik dacht dat geluk altijd maar

dat altijd maar het licht roerloos in de middag
dat altijd maar het middaglicht je okeren schouder
je okeren schouder altijd in het middaglicht

dat altijd maar je kreet hangend
altijd maar je vogelkreet hangend
in de middag in de zomer in de lucht

dat altijd maar de levende lucht dat altijd maar
altijd maar het rimpelende water de middag je huid
ik dacht dat alles altijd maar ik dacht dat nooit

hier nu langs het lange diepe water dat nooit
ik dacht dat altijd dat nooit dat je nooit
dat nooit vorst dat geen ijs ooit het water

hier nu langs het lange diepe water dacht ik nooit
dat sneeuw ooit de cipres dacht ik nooit
dat sneeuw nooit de cipres dat je nooit meer

Willem van Toorn: Egmond aan zee

Er lopen potloodlijnen onder het zand
naar een verdwijnpunt in de schemering,
waar iets verknipt wordt in de tekening
zodat, de kleine jongen aan je hand,

jij meer dan eenmaal hier aanwezig bent;
aandachtig schelpen rapend op het strand,
wat kleiner op het pad aan de bosrand
en piepklein bij het dorp, diep in de prent.

Zondag. Gezinnen wandelen erdoorheen.
Vaders verlegen met zo veel aan tijd.
Moeders gepermanent van zekerheid.
Kinderen wel apart maar nooit alleen.

Hun enkelvoud naast jouw veelvuldigheid.

Ik zet ze vriendelijk buiten het verband
waarin jij loopt zolang de eeuwigheid
van tekens op papier behouden blijft,
nooit ouder, met het jongetje aan je hand.